

Francesc de S. Maspons i Labrós

LO RONDALLAIRE

Tercera sèrie

Cuentos populares catalans

FRANCESC DE S. MASPONS I LABRÓS

LO RONDALLAIRE

TERCERA SÈRIE

CUENTOS POPULARS CATALANS

Edició a cura d'Albert Mestres

Cossetània
EDICIONS

Aquesta obra ha estat editada amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Primera edició: novembre del 2014

© de la imatge de la coberta: Pere Español Bosch

© d'aquesta edició: Cossetània Edicions

Edita:

9 Grup Editorial

Cossetània Edicions

C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls

Tel. 977 602 591 • Fax 977 614 357

cossetania@cossetania.com • www.cossetania.com

Composició i muntatge: Imatge-9, SL

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-9034-292-3

DL T 1763-2014

ÍNDEX

Nota de l'editor..... 9

TERCERA SÈRIE

54. En Pere Revolt.....	15
55. Los tres dons del dimoni.....	22
56. La princesa encantada.....	27
57. Joan lo tonto.....	32
58. La rateta	35
59. Los tres consells de Salomó	37
60. Los dos germans	43
61. Altafulla.....	47
62. L'espavilat	50
63. La noia dels cabells d'or	55
64. La capseta.....	58
65. Lo Xisclet de Caldes	62
66. En Pere Patufet	67
67. Lo rei Herodes.....	69
68. En Joanot	72
69. La cirereta.....	77
70. Los cabells d'or	80

6 ÍNDEX

71. Los dos geperuts	84
72. La serpeta	88
73. En Pere sense por	93
74. Lo fanal meravellós	99
75. La cabreta	104
76. Lo bou d'or	109
77. La coloma blanca	113
78. L'aucellet verd	116
79. Lo fill del diable	124
80. Los tres prínceps	126

CUENTOS POPULARS CATALANS

81. Lo príncep mut	135
82. Lo bou roig	142
83. Lo poll i la puça	145
84. Sang-i-neu	150
85. Maria Rosa	155
86. Lo romaní	162
87. Los fills del rei	167
88. Los tres estudiants	172
89. La noia peix	177
90. Los tres xavos	182
91. Lo lleó	190
92. Lo negre	195
93. L'estudiant del rei	199
94. L'aigua de la vida	203
95. Les aubardes	211
96. Lo brot de marduix	216
97. Joanesques	221
98. La mort	231

99. Blancaneu..... 235
 100. Les tres princeses 241

APÈNDIX I. RONDALLES DISPERSES

101. Doble vista d'un cego 249
 102. La pregunta de sant Pere 251
 103. Lo rellotge de sol 253
 104. Conversió 256
 105. Si us plau per força 257
 106. Lo dimoni de les dones 258
 107. Lo Sant Cristo 260
 108. Los dos cirurgians 263

APÈNDIX 2. PRÒLEGS

Pròleg (1871)..... 269
 Pròleg (1872)..... 274
 Pròleg (1874)..... 285
 Pròleg (1885)..... 297
 Notes (1885) 301

Índex tipològic de rondalles per l'ordre ATU 316
Índex alfabètic de títols 321
Fonts de F. Maspons i Labrós 325

NOTA DE L'EDITOR

Ara fa uns quinze anys em va caure a les mans, per atzars d'una mena d'herència familiar, un exemplar de *Lo rondallaire* i en vaig llegir tres lliuraments, ja que el primer esdevenia introbable (només n'hi ha un exemplar a la sala de reserva de la Biblioteca de Catalunya). El primer que em va sorprendre, avesat a llegir reculls de contes populars autòctons i forans (no feia gaire que havia publicat *El conte de la llacuna. Mites i llegendes dels indis huave*), va ser la força que conservaven els contes de Maspons i Labrós, al costat de les habituals versions edulcorades i infantilitzades d'Amades i companyia, els quals, si havien patit el ribot moralista, devia ser només en poquíssima mesura, ja que mantenien intacte el poder transgressor característic dels contes de tradició oral.

La segona cosa que em va sorprendre va ser el llenguatge de Maspons i Labrós, un llenguatge viu, amè i familiar, allunyat de la prosa vuitcentista retoritzada. La majoria de retrets d'estil que se li podrien fer es deuen més a pertànyer a una època prefabriana que a la poca destresa de l'autor. Malgrat les seves protestes de fidelitat a la font oral, doncs, no podem negar a Maspons i Labrós ambició i qualitat literàries pràcticament insòlites en la prosa catalana abans de la generació naturalista. En aquest sentit, crida l'atenció el contrast entre la qualitat lingüística dels contes i la dels pròlegs i notes de Maspons i Labrós, farcits aquests últims de tics lingüístics i retòrics indigestos.

Sabem, perquè ell mateix ho va escriure, que gran part dels contes recollits van sorgir d'una sola font oral, una dona lleidatana d'Almenar,

i que «potser les més brillants» rondalles, d'una minyoneta de Santa Coloma de Farners, mentre que va ser una serventa d'Altafulla que va explicar-li la d'«Altafulla». En aquest sentit, voldria destacar l'inaudit protagonisme femení en els contes de *Lo rondallaire*, per on circulen lliurement i potser fins i tot majoritàriament dones i noies, no en mers papers passius del tipus de la Ventafocs o Blancaneu, sinó en papers actius en rols femenins o masculins, on cal intel·ligència, valentia, destresa, enginy, sacrifici i tota mena d'habilitats, encara que també de tant en tant assumeixen rols misògins, com les bruixes i les dones immorals. Potser això confirma la convicció, ja esmentada pel mateix J. M. Pujol a la introducció del primer volum d'aquesta obra, que l'herència rondal·lística universal és una herència oral primordialment femenina.

L'«Índex tipològic de rondalles per l'ordre ATU» i l'«Índex alfabètic de títols» són de Josep Maria Pujol, mentre que les «Fonts de F. Maspons i Labrós» les vam fer a quatre mans.

Voldria agrair a Magí Sunyer la seva sensibilitat a la meva insistència de voler oferir als lectors d'avui aquesta obra, que em sembla cabdal, de la Renaixença, i a la Biblioteca de Catalunya les facilitats donades.

Finalment, volem dedicar aquest llibre a la memòria de Josep Maria Pujol, recentment traspasat, com a mostra d'humil homenatge a la seva saviesa i humanitat.

A. M.

TERCERA SÈRIE

EN PERE REVOLT

Era un jove viu i revolt que no donava repòs a ningú i menos als seus pares, a qui arribà a matar de tants disgustos. Un cop sol, se dongué encara més a la vida revolta, perdé casa i tot quant li havia quedat de sos pares i se n'anà pel món camina que caminarà a la bona de Déu, sense saber a on dar-la.

Heus aquí que un dia vegé venir per lo mateix camí que ell duia a un cavaller, lo qual, en ser que fou davant del noi, l'aturà i li va preguntar a on anava.

Lo jove li respongué que no tenia direcció fixa, doncs que no tenint casa ni medi de viure anava allí a on millor la sort li plaïa. Oït lo qual per lo cavaller, li va dir que, si era aixís, que es quedés amb ell, que li donaria una feina ben descansada i era la de guardar-li solsament son castell.

Lo jove en fou content, mes lo cavaller li donà, per prova, la brida del cavall perquè en fes unes sabates, a fi de conèixer lo que el noi faria i si era prou digne de que se'l quedés. Mentrestant lo cavaller se n'anà.

Heus aquí que el pobre jove quedà tot parat sense saber què fer-se, tot mirant-se les corretges, passant-se-les de l'una mà a l'altra i no trobant medi per començar sa obra, quan tot plegat, sens poguer-se'n donar compte, veu que s'escurcen, s'eixamplen, s'uneixen unes amb altres i, prenent forma, queden a ses mans unes sabates d'allò més ben fetes. Podeu comptar quina fou la seva admiració, i és que el cavaller aquell era un màgic.

Al cap de poca estona tornà aquest, li demanà per les sabates, lo jove les hi mostrà dient-li com li havien aparegut per art d'encantament, i el cavaller li digué que ja podia anar amb ell, doncs que no s'espantava les

hi féu posar i el féu seguir. Ho féu lo noi i sort tingué de les sabates, pus per molts indrets no hi haguera pas pogut passar si no haguessen estat elles, i seguint molt camí, espadat sempre i feréstec, arribaren a dalt d'una muntanya a on hi havia un castell grandíssim amb unes torres tan altes que semblava que foradessin los núvols. Lo cavaller féu baixar lo pont, se ficà amb lo jove a dins i li digué que aquell era el castell del que li encomanava la guarda, que allí viuria tranquil i feliç, però que es guardés bé d'obrir tres portes que li ensenyà, pus de lo contrari el mata-ria com havia fet amb los que havien ocupat lo seu puesto.

Lo noi li prometé que no ho faria, lo cavaller se despedí d'ell i muntant a cavall se n'anà, dient-li que tornaria al cap de pocs dies.

Quan lo jove es trobà sol, se posà a seguir lo castell, encantat cada volta més de veure tanta grandesa, emperò al segon dia que ja no el movia la novetat començà a entrar-li desig de veure lo que hi havia dins d'aquelles cambres tancades, i per tres o quatre voltes s'hi acostà per obrir-les. Pogué resistir no obstant, mes al tercer dia que la set l'abrusa-va, pues que no havia trobat aigua en tot lo castell, se prevalgué d'eixa excusa, cregué haver trobat una mica de raó per faltar al mandato que li havia sigut imposat i obrí la primera porta.

De seguida aparegué a sos ulls una cambra bellament parada, plena de perfums i aromes, amb una suau claror que tot ho emplenava, i al mig una pica gran de marbre com per banyar-s'hi, tota plena de llet hermosa i blanca. Lo jove que hi entra, amb la temptació de la set se'n va cap a la pica i, per provar si verdaderament era llet, hi fica el dit xic de la mà dreita i al moment li queda aquest tot de plata. Tot sorprès, apretà a fugir tancant la porta i s'embolicà el dit perquè no l'hi trobés lo cavaller quan fos de tornada.

Al cap d'uns quants dies arribà aquest, féu baixar lo pont, cridà al jove, i quan lo vegé amb lo dit tapat li preguntà què s'hi havia fet i manà que se'l destapés. Lo jove prou volia excusar-se'n i buscava allargos, aquell no volgué admetre's de raons i a la fi tingué de fer-ho. Quan lo cavaller li vegé el dit de plata, se'n cremà tant que incontinent volia matar-lo. Sort que el noi li digué que si havia obert una d'aquelles cambres era per la molta set que tenia, doncs que no li havia deixat gens d'aigua,

que el cavaller s'ho arribà a creure i li digué que per aquella vegada el perdonava, però que no ho tornés a fer més, perquè si no el mataria.

Li deixà aigua, tornà a anar-se'n i el noi altra volta a quedar sol sense saber què fer ni en què ocupar-se, així és que al cap d'uns quants dies tornà a picar-li la curiositat de veure lo que hi havia dintre d'aquelles cambres i, encara que no volia, sempre es trobava al davant d'elles, que per fi no pogué més i obrí una altra cambra.

I aparegué a sos ulls una establa i en ella una burra, la qual, aixís que el vegé, ella que li diu:

—¿Què has fet, desgraciat? Ja estàs perdut si no fuges de seguida, i encara, si et vols salvar, pren aquest mirall, aquesta bola de sabó i aquesta ampolleta d'aigua que hi ha al capdavant de la menjadora, desferma'm, puja a cavall meu i fugirem tots dos.

Lo jove es va espantar tant que de seguida féu lo que li havia dit la burra, pren les tres coses, puja a cavall d'ella, baixa el pont i apreta a córrer cap al defora.

Quan lo cavaller tornà i vegé el pont alçat i a dintre de la cambra no hi trobà la burra, s'encoratjà tant que, fet un foll, muntà a cavall i apretà a córrer a tot estrep per veure si els atrapava. Efectivament, al cap de poca estona ja els assolí.

—Ai, pobres de nosaltres —cridà lo jove—, que lo cavaller nos atrapa! Mes la burra li digué:

—No t'espantis pas, tira la bola se sabó a terra i endavant, fugim.

Aixís ho féu lo jove i vegé alçar-se detràs d'ell una grossa muntanya de sabó que semblava impossible atravessar-la.

Lo cavaller, quan hi fou, s'hi llançà com si tal cosa, mes lo cavaller pertot arreu relliscava i enfonsant-se d'aquí, enfonsant-se d'allà, tot ple d'espuma, ja no podia més. Sort li valgué al cavaller d'ésser màgic que arribà a atravessar-la.

Apretà a córrer i prompte altra volta assolí al jove.

—Ai, pobres de nosaltres, que lo cavaller nos atrapa!

—No t'espantis, tira el mirall a terra.

Lo jove ho féu i aparegué un pla tot sembrat de vidres per a on lo cavall començà a fer-s'hi malbé i malmetre's de cames, sanguinejant-li totes que arribà quasi a no poguer-se moure, mes com lo cavaller

era màgic arribà a guanyar la terra bona. I galopant galopant sempre prompte fou envistes del jove.

—Ai, pobres de nosaltres, que lo cavaller nos atrapa!

—No t'espantis, tira l'ampolleta d'aigua a terra.

I aparegué un riu caudalós i fondo que donava feresa i rodament de cap solsament de mirar-lo i al qual se tirà lo cavaller d'una bursada, cremat de tants osbtacles com se li presentaren, i per més que fos màgic i bregués llarga estona per atravessar-lo, lo cas és que no pogué fer-ho i va ofegar-se.

Quan la burra ho va veure, se cregué ja enterament salvada, i junt amb lo jove anaren seguint lo camí que duïen fins a ésser en un bosc. Abans d'entrar-hi, la burra advertí al jove que anaven a entrar a un bosc sorprendent i meravellós baix tots conceptes, pus que hi veuria unes fruites com mai n'hagués vist enlloc, però que es guardés bé de tocar-ne cap, pus al moment serien perduts ell i burra sens poder arribar al terme de son viatge.

S'hi ficaren i el noi començà a veure que de tots los arbres penjaven robins i perles, i totes les mates eren diamants i esmeraldes, i quedà tan encantat que no sabia lo que li passava. La burra mentrestant poquet a poc anava fent sa via i seguint seguint arribaren a la part més frondosa, a on hi havia unes pinyes d'or tan sorprendents que el noi no pogué més i en va collir una.

De seguida la burra quedà clavada en terra, com si hagués plantat arrels; fixa allí no pogué moure's i tota trista digué al jove que anés seguint lo camí aquell al capdavall del qual trobaria una ciutat, que s'hi fiqués a provar fortuna i que, si mai se veiés apurat per alguna cosa, anés de seguida a consultar-l'hi an ella.

Heus aquí que el jove tot sol i trist anà seguint lo camí i arribà a la ciutat precisament quan lo rei feia fer un pregó de que anomenaria majordom de totes ses quadres a qui curés als seus cavalls, malalts molt temps feia. Lo jove va sentir-ho i, pensant fer la fortuna, se dirigí al bosc i preguntà a la burra com tenia de fer-ho.

I aquesta li diu:

—Arrenca'm tants pèls de ma cua com cavalls hi ha a l'establa del rei, posa'n un a la pota de cada cavall i quedaran ben curats.

Lo jove li arrencà els pèls i es dirigí al palau del rei, lo qui no volia creure lo que li deia de que curaria a sos cavalls; mes lo jove tant i tant perfidiejà que per fi li deixaren fer la prova, i ell que treu los pèls de la burra, los posa a la pota de quiscun cavall i aquestos, com per miracle, començaren a renillar i a fer brincos i salts, i es posaren més hermosos i bons de lo que abans eren.

Lo rei quedà tot admirat i, complint lo promès, féu al jove majordom de ses quadres, mes los altres criats li començaren a tenir enveja i anaren a dir al rei que el seu majordom se vanagloriava de poder fer tot lo que volia. Lo rei, que havia vist la cura meravellosa de sos cavalls, s'ho va creure i com estava molt enamorat d'una reina veïna, que ho era de gegants, a qui no havia pogut obtenir mai, cridà al jove i li digué que li digués la reina aquella, si no de lo contrari el mataria.

Lo jove va quedar tot parat, mes coneixent que el rei parlava de veres se n'anà cap a la burra a contar-li la seva desgràcia. I la burra que li diu:

—Agafa un barco, a on hi ficaràs a los millors músics del regne, prens vela i fes per manera d'arribar a la ciutat de la reina quan sigui fosc; llavors fas tocar la música i an el seu so eixirà la reina i te l'emportes.

Aixís ho féu lo jove; aparellà un barco, hi ficà una música ben bona i arribà a la ciutat quan ja era vespre, se dirigí cap al costat a on la reina tenia el palau i féu tocar una tocata ben dolça.

La reina, al so d'ella, eixí del palau, obrí les portes de la ciutat, que tornà a tancar de seguida, i es dirigí cap al barco per escoltar-la millor. Lo jove ho va veure i, quan ella més descuidada estava, féu baixar uns quants mariners, la féu agafar i ficar-la a dintre, i prengué vela més que de pressa.

Podeu comptar quin fou lo desespero de la reina quan vegé que se l'enduïen. Demanà, prometé i a la fi s'enutjà de tal manera que en un arrebat llançà les claus de la ciutat a dintre l'aigua. Lo jove no en féu cas, pus que li anava la vida, aixís és que la deixà fer i, quan foren a port, la manà dur a la presència del rei i de tota la cort que l'esperaven.

Lo rei ne fou tot content i, quan hagué eixit tothom, digué a la reina que l'havia manada a cercar perquè estava enamorat d'ella i volia casar-s'hi, mes la reina estava tan enutjada, que li digué que en cap manera

hi consentiria, cosa la qual posà tan furiós al rei que posà en temença a aquella i tingué que dir-li que sí, mes amb una condició, i era que li portessin lo mateix palau en què ella vivia, pus cap dels que hi havia allí valia tant com aquell, cosa que ella tenia per impossible.

No així lo rei, que incontinent manà cridar al jove i li digué que li portés lo palau de la reina o que si no el mataria.

Heus aquí altra volta en apuros al noi. Acudí a son remei i tot capficat se n'anà dret a la burra.

—Ara sí que m'han manat una cosa que és impossible fer-la.

—¿I què és?

—Lo portar lo mateix palau en què vivia la reina.

—¿I per això t'espantes? Doncs mira, lo primer que tens de procurar és fer-te amb les claus de la ciutat, per a lo qual t'enduràs en lo barco força carn salada. Aixís que aniràs caminant, l'aniràs tirant al mar fins que et surti un peix que et durà les claus al cap, les hi prens i allavors amb elles te'n vas a la ciutat, crides als gegants i els hi dius que els hi obriràs les portes si et duen tot lo palau de la reina dintre del teu barco, per a lo qual faràs que aqueix sigui ben gros, i com ells estan tan desitjosos de sortir t'ho faran de bon grat i hauràs lo que desitges.

Lo jove, amb aquell consell, se n'anà, aparellà un barco ben gros, amb força carn, la començà a tirar a la mar i una munió de peixos eixiren a menjar-se-la. I ell, tira que tira, el viatge se li anava allargant, pus mai eixia el peix que li portés lo que desitjava. Ja es començava a desesperar, tant més quan acabava sa provisió, quan tot plegat veu mourer's amb força les aigües, eixir-ne d'elles una lluentor estranya i aparèixer un peix gros i de tots colors que damunt lo seu cap hi duia les claus de la ciutat que eren totes d'or. Aixís que les vegé lo jove, es tirà damunt del peix, s'abraonà amb ell, lluitaren una estona i per fi hagué lo que desitjava. Tornà a pujar dalt de la nau, se n'anà envers la ciutat de la reina, féu prometre als gegants que li durien lo palau d'eixa si els obria les portes, aquells l'hi compliren i entraren a la nau lo palau. Ell los hi entregà les claus i féu vela cap a dur aquest a la reina, qui, quan lo va veure, quedà freda i muda sens saber lo que li passava.

Lo rei, tot content, digué a la reina com no tenia altre recurs que casar-se amb ell, i aquella, encara que veient-se perduda, volgué intentar

un darrer esforç i li digué que per casar-s'hi volia que abans fes la prova del foc i n'eixís en bé, la qual consistia en ficar-se dintre un forn encès i sortir-ne viu.

Lo rei, com tenia lo jove a qui tot reeixia, li contestà que no posava reparo en fer-ho, i a aquest efecte cridà al noi i li digué que fes per manera de que pogués sortir bé d'aquella prova, mes com era tan sèria i no hi volia fiar-se del tot li posà per condició que primer s'hi ficués ell i una volta eixit amb vida allavores s'hi ficaria.

Lo jove quedà tot espaordit i corregué a dir-ho a la burra, la que li digué:

—Arrenca'm tres pèls de la pota, deixa que encenguin lo forn, fes-te ficar dintre d'un sac portant sempre los tres pèls meus a la mà i no tingues por que, per més foc que hi hagi dintre del forn, n'eixiràs tan viu com ara.

Amb eix consell se n'anà el jove i arribà quan ja encenien lo forn, amb tant de foc que tot era una roentor. Demanà un sac, s'hi féu ficar, se posà los tres pèls de la burra a la mà i quan lo tiraren al foc restà tan incombustible que amb admiració de tothom ixqué alegre i sencer com cap altre.

Lo rei ne tingué una altra alegria i no dubtà gens a fer-se tirar a dintre del foc, ficat també en un sac, mes, com no duia els tres pèls de la pota de la burra, tant fou entrar al forn com quedar-se instantàneament abrusat i fet cendra.

Lo poble ne quedà content pus que era aquell rei molt tirà. Lo noi corregué cap al bosc a contar-ho a la burra, mes quan hi fou, en lloc d'ella, hi trobà a una dama jove i hermosa la qual li digué que era l'esposa del rei que acabava de morir, que l'havia feta encantar i que, convertida en burra per lo màgic que s'havia ofegat, la tenia tancada en aquell castell a on ell havia anat a parar, sens que en pogués sortir mai més si no hagués estat per la seva ajuda.

Tots dos se n'anaren cap a la ciutat, a on tot lo poble conegué al moment a la reina a qui tant estimava, i li donà lo ceptre, que ella compartí amb lo jove, casant-s'hi. L'altra reina se'n tornà a la seva terra amb los gegants i ells dos foren felïços per tots los anys de la seva vida.